

Оцінка розвитку аграрного сектору з урахуванням рекомендацій Комісії Стігліца

У статті розкрито основні положення теорії добробуту і деякі методи оцінювання рівня добробуту. Узагальнено проблеми оцінювання добробуту нації з позиції територіального розміщення сільського і міського населення з метою відтворення людського капіталу для забезпечення подальшого розвитку аграрного сектору. Проаналізовано рекомендації щодо вимірювання ефективності економіки та соціального прогресу з погляду визначення рівня добробуту суспільства, запропоновані Комісією Стігліца. Рекомендації Комісії Стігліца адаптовано до вивчення рівня та якості життя населення України на базі даних, які надає Держстат України.

Ключові слова: теорія добробуту, сільське населення, міське населення, Комісія Стігліца, якість життя населення, рівень життя населення.

Добробут населення є кінцевою метою будь-якої економічної системи, спрямованої на відтворення і формування людського ресурсу – фактора економічного зростання та умови подальшого суспільного розвитку. Проблеми добробуту населення протягом багатьох років цікавили вчених (філософів, економістів, соціологів, політологів, статистиків та ін.). При цьому неможливо всебічно досліджувати добробут без розроблення методології його комплексного оцінювання. У працях учених поняття «добробут» трактується як синтез категорій «рівень життя» і «якість життя». Але добробут не можна зводити лише до забезпечення матеріальними благами, оскільки це поняття повинно охоплювати весь спектр гідного існування як окремого індивідуума, так і суспільства в цілому, що є обов'язковою умовою розширеного відтворення.

Таким чином, ученими було запропоновано розширити поняття «добробут суспільства» шляхом внесення до нього, крім економічних характеристик, також факторів, які виходять за межі матеріального характеру, тобто соціальних факторів, що згодом було визначено як теорія добробуту (Welfare economics). Слід зазначити, що теорія добробуту – одна з небагатьох теорій, яка дає можливість комплексно оцінити наслідки економічної кризи для аграрного сектору

Серед українських учених вивченням соціального аспекту добробуту суспільства займалися Е. Лібанова, А. Чухно, Л. Шепотько, Г. Фтомов, І. Прокопа та ін. Найвідомішими економістами – дослідниками теорії добробуту в різні часи були І. Бентам, А. Бергсон, К. Ерроу, Н. Калдор, В. Парето, П. Самуельсон, А. Сміт, Дж. Стігліц, Д. Хікс та ін. Вони розробили й удосконалили критерії оцінювання добробуту для держави, виробників і

споживачів, сформувавши базис для подальшого розвитку теорії. Але засновником цієї теорії все ж вважають А. Пігу, який у своїй праці «Економічна теорія добробуту» [1] оцінив основні причини, що впливають на добробут у суспільстві, спричиняючи глибокі протиріччя між особистими та суспільними інтересами, обґрунтував роль держави у забезпеченні добробуту нації. Він також розробив концепцію економіки добробуту, в якій виділив соціальний і економічний компоненти. Вихідним у його теорії було твердження, згідно з яким максимізація суспільного добробуту може бути досягнута шляхом більш рівномірного розподілу доходів, навіть якщо це негативно позначиться на накопиченні капіталу та приватній ініціативі.

Вітчизняний аграрний сектор, виступаючи вузловим сегментом при розв'язанні завдань успішного розвитку економіки країни, відіграє вирішальну роль у продовольчому забезпеченні країни. Протягом останніх років на тлі різкого погіршення загальної економічної ситуації сільське господарство не тільки показало приріст виробництва, а й стало одним із основних чинників стабілізації платіжного балансу країни (як джерело валютних надходжень). При цьому добробут сільських працівників, які забезпечують вищевказані позитивні тенденції, погіршується більш високими темпами порівняно із загальноекономічними показниками.

У рамках дослідження добробуту нації залишаються невирішеними питання його оцінювання у розрізі територіального розміщення населення (сільського і міського) з огляду на необхідність рівноцінного розширеного відтворення людського капіталу та всебічного розвитку особистості з урахуванням соціальних питань.

Дослідження, результати якого викладено у пропонованій статті, виконано за підтримки НАН України в рамках відомчої теми «Ресурсні можливості розвитку аграрного сектору економіки України» (номер державної реєстрації 0114U001638).

Мета дослідження – оцінити соціально-економічний розвиток аграрного сектору з урахуванням рекомендацій Комісії Стігліца щодо визначення рівня добробуту сільських та міських жителів.

Лауреат Нобелівської премії з економіки 2001 року Дж. Стігліц зробив значний внесок у вивчення теорії добробуту. Комісією з вимірювання ефективності економіки і соціального прогресу під його керівництвом (так звана Комісія Стігліца – Сена – Фітуссі, далі – Комісія Стігліца, або Комісія) було розроблено нові підходи до вимірювання ефективності економіки з урахуванням не тільки економічних ресурсів, а й неекономічних аспектів життя людей (питання якості життя) [2].

У процесі дослідження вивчалися питання вимірювання валового внутрішнього продукту (ВВП), а також питання якості життя та сталості. Метою роботи Комісії було: визначення меж ВВП як показника економічного розвитку і соціального прогресу, у т. ч. проблеми його оцінювання; встановлення потреб у додатковій інформації для формування більш адекватних показників соціального прогресу; оцінювання можливостей реалізації альтернативних інструментів вимірювання та правильного представлення статистичної інформації.

У рішеннях Комісії було вказано, що прийшов час змістити наголос в існуючій системі вимірювання з економічного виробництва на добробут людей. Вимірювання добробуту має бути пов'язане зі сталим розвитком. Перенесення наголосу не означає відмову від показника ВВП і показників виробництва, які продовжують відігравати важливу роль у моніторингу економічної діяльності. Але зміщення уваги на показники добробуту є надзвичайно важливим через зростання розриву між інформацією, що міститься в агрегованих даних ВВП, і тим, що є дійсно значущим для добробуту людей. Це зумовлює необхідність створення статистичної системи, яка б доповнювала показники діяльності ринку показниками добробуту людей і показниками сталого розвитку. Така система повинна бути багатовимірною й охоплювати низку різних показників, оскільки один показник не може адекватно відобразити таке складне явище як добробут населення. При цьому відправною точкою для вимірювання добробуту є вимірювання матеріального добробуту, або рівня життя людей.

Комплексний показник добробуту. Вченими-статистиками було здійснено багато спроб розробити інтегральні показники, які б відображали

добробут. Їх використовують для вирішення проблеми, пов'язаної зі значною кількістю показників, і зведення великого й відповідного (з певним ступенем імовірності) масиву інформації до одного показника.

Індекс економічного благополуччя (Index of Economic Well-Being) Л. Осберга й Е. Шарпа являє собою комплексний показник, що одночасно охоплює такі параметри як поточне процвітання (розраховується на основі кількісної оцінки споживання), стійке нагромадження, а також соціальні питання (зниження нерівності в різних сферах і захист від «соціальних» ризиків) [3]. Питання, що стосуються навколишнього середовища, враховують за допомогою обліку витрат, пов'язаних із викидами вуглекислого газу

Інші приклади інтегральних показників, такі як Індекс екологічної стійкості (Environmental Sustainability Index, ESI) та Індекс екологічної ефективності (Environmental Performance Index, EPI), більшою мірою зосереджені на екологічних аспектах добробуту [4; 5]. Індекс ESI використовує 76 змінних та охоплює системи навколишнього середовища, навантаження на навколишнє середовище, ступінь уразливості людини від екологічного стану, соціальний та інституційний потенціал (здатність громадських структур та інститутів ефективно реагувати на проблеми, пов'язані з навколишнім середовищем).

Низка інтегральних показників ґрунтується на традиційному уявленні про ВВП із урахуванням тих елементів, які не беруться до уваги при його стандартних розрахунках, але є значущими для забезпечення й оцінки сталості. Стійкий показник («міра») економічного добробуту В. Нордхуса і Дж. Тобіна (Sustainable Measure of Economic Welfare, SMEW) може розглядатись як узагальнений попередник у цьому напрямі [6]. Науковці використовували розрахунок суспільного й особистого багатства, включаючи відтворений і невідтворений капітал (обмежений землею та чистою вартістю зарубіжних активів), освітній капітал, а також капітал здоров'я. Однак вони не включили у свій показник ні оцінку шкоди, що завдається навколишньому середовищу, ні оцінку виснаження природних ресурсів.

Комісією Стігліца було визначено ключові напрями, які повинні комплексно враховуватись: матеріальний добробут (доход, споживання і багатство); здоров'я; освіта; особиста діяльність, включаючи роботу; політична участь і управління; соціальні зв'язки й відносини; навколишнє середовище (існуючі та майбутні умови); вразливість, як економічна, так і фізична. Ці напрями визначають добробут людей, але не враховуються звичайними показниками доходу. Результатом роботи Комісії стала розробка 12-ти конкретних рекомендацій щодо вимірювання ефективності

економіки та соціального прогресу з позиції визначення рівня добробуту суспільства. Розглянемо деякі з них:

- слід приділяти більше уваги домогосподарствам і показникам рахунків домогосподарств, які краще, ніж показники виробництва, відображають монетарні складові добробуту домогосподарств (рекомендації 1, 2 і 3);
- більше уваги слід приділяти розподілу доходів, споживання і багатства (рекомендація 4);
- необхідно розробити показники якості життя за кожним із його аспектів, які дозволили б отримати вичерпну та глобальну оцінку нерівності (рекомендації 6, 7, 8 і 9);
- вимірювання добробуту має ґрунтуватися на даних, отриманих як із офіційних джерел, так і з суб'єктивних оцінок окремих осіб і домашніх господарств за такими аспектами як ступінь задоволеності життям, позитивні й негативні емоції, стан занепокоєння і т. д. Ці питання повинні бути включені в обстеження, що проводяться статистичними відомствами (рекомендація 10);
- особливої уваги у зв'язку з вивченням стало-го розвитку вимагають аспекти, пов'язані зі зміною навколишнього середовища. Зокрема, необхідні показники, які б інформували про наближення

до небезпечного рівня стану навколишнього середовища (рекомендація 12) [7].

Показник ВВП продовжує залишатися найбільш поширеним кількісним критерієм рівня розвитку країни та добробуту населення. Він характеризує ступінь економічного зростання, що є найважливішим фактором підвищення суспільного добробуту. Внесок кожного виду діяльності у формування ВВП виражається у валовій доданій вартості (ВДВ).

Аналіз даних табл. 1 свідчить про більш успішні результати функціонування сільського господарства України в довгостроковому періоді порівняно з деякими основними галузями реального сектору. При цьому оплата праці в сільському господарстві є значно нижчою за середню в економіці. Це погіршує порівняльний рівень добробуту працівників аграрного сектору, оскільки заробітна плата як основна форма доходу найманих працівників має вирішальний вплив на їхній добробут. Таке диспропорційне співвідношення між внеском сільського господарства у економічне зростання країни та матеріальною компенсацією трудовим ресурсам галузі створює значні загрози для їх відтворення.

Таблиця 1

Динаміка основних макропоказників розвитку національної економіки України

Показники	Роки	2000	2005	2010	2013	2014
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до 2000 р.		100,0	144,6	152,1	160,6	149,7
Індекс фізичного обсягу ВДВ, % до 2000 р.:						
– сільське господарство		100,0	119,6	131,0	170,0	174,9
– переробна промисловість		100,0	162,9	151,1	139,0	122,3
– будівництво		100,0	145,8	79,0	63,0	50,5
Частка сільського господарства у ВВП, %		14,0	9,0	7,0	9,0	10,2
Середньорічна заробітна плата, грн, у т. ч.		230,0	806,0	2239,0	3265,0	3480
– у сільському господарстві, грн		111,0	415,0	1472,0	2340,0	2476
Співвідношення між заробітною платою у сільському господарстві та середньою заробітною платою в економіці, %		48,3	51,5	65,7	71,7	71,1

Джерело: розраховано і складено за даними Державної служби статистики України [8]

Крім того, ситуація на ринку праці в сільській місцевості є набагато більш складною порівняно із міською місцевістю, що пояснюється насамперед обмеженим попитом на робочу силу в сільській місцевості. Складнощі на ринку праці в сільській місцевості підтверджуються і більш високим рівнем вимушеної трудової міграції. У цілому в Україні сільські жителі формують 54,3% контингенту трудових мігрантів. Рівень участі сільського населення в трудовій міграції майже втричі вищий порівняно з міським: до неї залучено 6,3% сільського населення віком 15–70 років проти 2,2% міських жителів цієї вікової групи [9, с. 29].

Дані табл. 2 свідчать, що у 2013–2014 рр. показники безробіття та зайнятості у сільській місцевості України вперше з 2000 р. погіршилися порівняно з міською місцевістю, а відтак, вирішення проблеми зайнятості через високий рівень участі сільського населення в неформальному секторі, тобто шляхом самозайнятості, є короткостроковим. Частка зайнятих у аграрному секторі постійно скорочується, і при цьому частка найманих працівників, які отримують грошові доходи у вигляді заробітної плати, скорочується більш високими темпами.

Динаміка основних характеристик ринку праці в сільській та міській місцевості України

Показники	Роки	2000	2005	2010	2013	2014	2014 до 2000, в. п.
	Рівень зайнятості населення віком 15–70 років, %: – міська місцевість		55,1	56,5	56,8	58,8	56,9
– сільська місцевість		57,3	60,5	62,7	63,4	55,9	-1,4
Рівень безробіття населення віком 15–70 років, %: – міська місцевість		13,7	7,8	8,6	7,1	9,2	-4,5
– сільська місцевість		6,7	5,7	7,1	7,3	9,5	+2,8
Рівень участі населення у неформальному секторі економіки, %*: – міська місцевість		...	9,3	11,3	12,0	17,5	+8,2**
– сільська місцевість		...	47,5	47,7	48,7	43,4	-4,1**
Частка зайнятих у сільському господарстві у загальній чисельності зайнятих, %		21,5	19,3	15,3	17,5	17,1	-4,4
Частка найманих працівників, зайнятих у сільському господарстві, у загальній чисельності зайнятих, %		17,2	10,1	6,3	5,7	4,7	-12,5

Джерело: розраховано і складено за даними Державної служби статистики України [8]

* Дослідження проводиться з 2005 р.

** 2014 р. до 2005 р.

Вітчизняна офіційна статистика оцінює значну кількість показників, запропонованих рекомендаціями Комісії Стігліца, що дає можливість висвітлити такі аспекти рівня життя населення як матеріальний добробут, стан здоров'я, умови життя, екологічний стан, а також деякі суб'єктивні показники, які характеризують задоволеність життям.

Грошові доходи населення України. На формування доходів населення впливає не тільки заробітна плата. Вивчення перерозподілу грошових доходів між міським і сільським населенням дозволяє оцінити ступінь рівномірності розподілу

рівня економічного добробуту серед жителів України (табл. 3).

За даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств, станом на 1 січня 2014 р. в Україні зареєстровано майже 17 млн домогосподарств, у т. ч. у сільській місцевості – 5,2 млн (майже 30,0% від загальної кількості), у містах – 11,8 млн. Середній розмір домогосподарства у 2013 р. склав 2,58 особи, у т. ч. сільського – 2,70, міського – 2,53 особи. Слід зазначити, що в сільській місцевості, як і в міській, склад понад половини домогосподарств не перевищує 1–2 особи.

Таблиця 3

Структура грошових доходів домогосподарств у міській та сільській місцевості (у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, %)

Види надходжень	2000 р.		2005 р.		2010 р.		2013 р.		2013 р. щодо 2000 р., в. п.	
	місто	село	місто	село	місто	село	місто	село	місто	село
Оплата праці	61,9	34,5	60,3	34,4	58,0	38,9	60,0	43,5	-1,9	+9,0
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	3,9	2,5	6,2	4,6	7,2	5,7	4,9	3,5	+1,0	+1,0
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	1,5	24,9	0,8	17,2	0,5	13,2	0,3	10,6	-1,2	-14,3
Доходи від продажу особистого та домашнього майна	0,4	0,4	0,1	0,1	0,2	0,1	0,5	0,1	+0,1	-0,3
Доходи від продажу нерухомості	0,5	0,3	0,3	0,1	0,5	0,0	0,5	0,1	-	-0,2
Доходи від власності	0,3	3,2	0,1	2,0	0,3	1,8	0,2	2,6	-0,1	-0,6
Пенсії	20,4	24,5	22,9	31,6	23,6	30,0	24,1	29,6	+3,7	+5,1
Стипендії	0,3	0,2	0,5	0,3	0,8	0,5	0,8	0,4	+0,5	-0,2
Різного роду допомога готівкою	1,6	1,7	1,7	3,1	2,3	4,2	3,0	4,8	+1,4	+3,1
Грошова допомога від родичів та інших осіб	6,0	4,2	5,5	5,0	5,4	4,5	5,1	3,6	-0,9	-0,6
Аліменти	0,5	0,2	0,3	0,1	0,4	0,1	0,3	0,2	-0,2	-
Інші грошові доходи	2,7	3,4	1,3	1,5	0,8	1,0	0,8	1,1	-1,9	-2,3
Усього грошових доходів	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-

Джерело: розраховано і складено за даними Державної служби статистики України [8]

Водночас 13% загальної кількості сільських домогосподарств – численні, тобто до їхнього складу входять 5 і більше осіб (у міських поселеннях таких 6%) [10].

Для характеристики доходів, отриманих домогосподарствами, скористаємося матеріалами вибіркового обстеження умов життя домогосподарств за прийнятою в розвинених країнах методикою. Обстеження проводяться Держстатом України на постійній основі з 1999 р. для визначення доходів і витрат населення. Відповідно до згаданої методики, доходи домогосподарств включають грошові доходи, загальні доходи, сукупні ресурси та наявні ресурси.

Грошові та сукупні доходи доволі точно характеризують обсяг матеріальних та інших благ, які надходять у розпорядження домогосподарств у результаті розподілу і перерозподілу внутрішнього національного продукту. Водночас рівень доходів, відповідний обсяг і структура споживання виступають показниками соціального статусу людини, її місця в суспільстві.

Дані Держстату України свідчать, що протягом останніх п'ятнадцяти років частка грошових доходів у сукупних ресурсах домогосподарств демонструвала тенденцію до зростання, що є позитивним моментом. Якщо на початку періоду дослідження цей показник склав у міських домогосподарствах 73,4%, а в сільських – 45,1%, то в 2013 р. – відповідно 93,9% і 85,3%. Протягом згаданого періоду номінальні грошові доходи в розрахунку на одне сільське домогосподарство зросли з 164,15 до 3501,48 грн, тобто в 21,3 раза, а за останні 5 років – удвічі. Основними факторами цього стали певне поліпшення в сфері зайнятості, підвищення рівня заробітної плати, збільшення пенсій. Найбільш помітним стало зростання таких грошових доходів: стипендій – у 65,1 раза (за останні 5 років – у 4,8 раза), у сфері підприємницької діяльності та самозайнятості – у 24,8 раза (удвічі), пенсій – у 24 рази (також удвічі), доходів від продажу сільськогосподарської продукції – у 10,8 (1,6) раза.

При цьому основним джерелом у структурі грошових доходів як сільських, так і міських домогосподарств у 2013 р. виступала оплата праці – відповідно 43,5% і 60,0%. Виявлена залежність між грошовими доходами, отриманими від ведення особистого селянського господарства, та рівнем зарплати дозволяє стверджувати, що селяни змушені працювати в особистих господарствах для забезпечення мінімальних потреб власної сім'ї та з метою отримання додаткових доходів. Наступним вагомим видом грошових доходів домогосподарств є соціальні трансферти. У 2000–2013 рр. зросли обсяги всіх їх видів, крім стипендій. Головними серед них є пенсії, частина яких у структурі соціальних трансфертів у 2013 р. досягла в сільській місцевості 85,1%, у містах – 86,3%. Завдя-

ки регулярному надходженню пенсії для осіб, що втратили працездатність, стали одним із найбільш надійних джерел грошових доходів як сільських, так і міських сімей: якщо у структурі грошових доходів до 2007 р. пенсії становили 26,3–29%, то в 2013 р. вони становили третину середньомісячних грошових доходів сільського домогосподарства і майже чверть – міського.

Таким чином, основними джерелами доходів сільського населення на початку дев'яностих років минулого століття були заробітна плата, пенсії, різні види соціальних виплат. У 2000-х рр. оплата праці селян перемістилася на друге місце після доходів від сільськогосподарської діяльності та соціальних трансфертів, а починаючи з 2006 р. оплата праці знову стала основним джерелом доходів. Збільшення ж надходжень від несільськогосподарських видів діяльності на селі пов'язано зі стимулюванням розвитку тут малого та середнього підприємництва.

Самооцінка населенням України доходів та економічні очікування. З метою дослідження самооцінки населенням України своїх доходів та економічних очікувань на майбутнє, Держстатом України на початку 2015 р. проведено відповідне опитування домогосподарств [11, с. 1–5]. Частина домогосподарств, які оцінили рівень своїх доходів як достатній, склала 55%, при цьому вищі оцінки рівня добробуту переважали серед сільських домогосподарств. Рівень своїх доходів як достатній для того, щоб робити заощадження, оцінили 9,0% сільських домогосподарств, що на 0,8 в. п. більше, ніж міських. Слід зазначити, що близько 40% сільських домогосподарств для задоволення основних потреб визначили як достатній грошовий дохід однієї особи на місяць у розмірі до 3100 грн, а серед городян такі оцінки надано в 1,3 раза меншою частотою респондентів.

Серед домогосподарств із дітьми найбільш поширеною була оцінка необхідного рівня середньодушового грошового доходу в розмірі 2300–3100 грн, про що повідомили 22,2% таких домогосподарств; майже стільки ж респондентів (21,9%) згадали рівень зазначили в розмірі 4700–5500 грн. Найбільшою частиною домогосподарств без дітей (25,9%) визначено необхідний рівень середньодушового грошового доходу в розмірі 2300–3100 грн.

Певну частину свого грошового доходу члени домогосподарств витрачають на підтримку свого здоров'я. Держстатом України в 2014 р. проведено опитування домогосподарств з метою дослідження доступності для населення послуг з охорони здоров'я, ліків та медичних товарів, а також отримання інформації щодо самооцінки стану здоров'я та рівня захворюваності населення. Результати дослідження свідчать, що кожна друга особа оцінювала стан свого здоров'я як добрий: 60% чоло-

віків і 54% жінок працездатного віку. Найкращий результат спостерігався у сільських жителів, і це пов'язано зі значно меншим негативним впливом несприятливих екологічних, техногенних факторів та психоемоційних перевантажень, притаманних способу життя жителів сучасних міст, особливо мегаполісів.

Як зазначалося вище, доступність медичної допомоги значною мірою залежить від фінансових можливостей домогосподарств. У 2014 р. послугами приватних лікарів скористалися до 6% домогосподарств. Майже у всіх домогосподарствах (98%) хто-небудь із членів потребував медичної допомоги, придбання ліків та медичного приладдя, а кожне п'яте з них повідомило про неможливість задовольнити такі потреби. Основною причиною недоступності окремих видів медичної допомоги респонденти назвали занадто високу вартість ліків, медичних товарів, послуг охорони здоров'я. Переважна більшість домогосподарств (91–98%), які потребували проведення медичних обстежень, придбання медичного приладдя, отримання деяких видів лікувальних процедур, але були змушені відмовитися від медичної допомоги, причиною відмови назвали її високу вартість.

Суб'єктивна оцінка рівня добробуту. Вкрай важливою з позиції рекомендацій Комісії Стігліца є суб'єктивна оцінка добробуту. Суб'єктивне сприйняття людьми своїх доходів, стану здоров'я, умов життя і т. д. відіграє важливу роль у їхньому житті та суттєво впливає на сприйняття людьми власного добробуту незалежно від об'єктивних умов, таких як фактичний рівень доходів і реальний стан фізичного здоров'я. Держстатом України було проведено обстеження, що охоплювало комплекс питань для з'ясування того, якою мірою жінки та чоловіки віком 15–24 роки задоволені різними аспектами свого життя, зокрема сімейним життям, відносинами з друзями, навчальним закладом, роботою, станом здоров'я, місцем проживання, ставленням з боку оточуючих, зовнішнім виглядом і рівнем доходів. Задоволеність життям – показник індивідуального сприйняття особою свого добробуту [12]. При цьому окремо розглядалися поняття задоволеності життям і щастя. Щастя – нетривке відчуття, на яке впливає багато повсякденних чинників. Людина може бути задоволена різними аспектами свого життя і при цьому залишатися нещасною. Окрім аспектів задоволеності життям запитання стосувались і того, чи щасливі респонденти, а також якою вони вбачають тенденцію власного життя стосовно минулого й у майбутньому.

Розглядалися такі показники:

- задоволеність життям: частка жінок і чоловіків віком 15–24 роки, які повністю або частково задоволені своїм сімейним життям тощо;

- щастя: частка жінок і чоловіків віком 15–24 роки, які дуже щасливі або відносно щасливі;

- віра у можливість змін у житті на краще: частка жінок і чоловіків віком 15–24 роки, які вважають, що за останній рік їхнє життя стало кращим, і очікують, що через рік воно стане ще кращим.

При аналізі відповідей слід зазначити певну закономірність: у більшості випадків при відповідях на питання жінки у сільській місцевості вказували на більш високий ступінь задоволеності життям, ніж жінки в міській місцевості, сприйняття ж чоловіків було протилежним, тобто чоловіки-городяни відчували себе більш щасливими і бачили перед собою більше перспектив порівняно з чоловіками-селянами. Це можна пояснити більш скромними потребами сільських жінок та більш високими вимогами міських жінок до рівня їхнього матеріального добробуту.

Показники, що характеризують стан навколишнього середовища, розраховуються у регіональному розрізі, при цьому порівняння екологічного стану сільської та міської місцевості є проблематичним. Сільське населення є екологічно більш благополучним, ніж міське. Однак сільське господарство також створює певне навантаження на навколишнє середовище – частка викидів забруднюючих речовин в атмосферу від сільськогосподарської діяльності становить близько 2%, а діоксиду вуглецю – 0,5% у загальному обсязі відповідних викидів.

Отже, теорія добробуту – одна з небагатьох, яка дає можливість комплексно оцінити наслідки економічної кризи для аграрного сектору. Питання добробуту сільського населення є особливо актуальними, оскільки саме завдяки його діяльності сільське господарство успішно забезпечує продовольчу безпеку країни.

Держстат України вже протягом ряду років проводить моніторинг показників, обґрунтованих у рекомендаціях Комісії Стігліца. Слід зазначити, що у найближчому майбутньому в Україні спільно зі Світовим банком буде розроблено показник добробуту громадян, який стане одним із індикаторів реалізації Президентської стратегії. На нашу думку, доцільним є розрахунок і моніторинг цього показника не лише на національному рівні, а й у територіальному та поселенському (сільська та міська місцевість) розрізах.

Адаптація рекомендацій Комісії Стігліца до вивчення рівня та якості життя населення на основі даних, які надає Держстат України, дозволила отримати такі результати:

- у зв'язку зі зменшенням кількості найманих зайнятих в аграрному секторі скорочується частка заробітної плати в структурі грошових доходів сільського населення, а оскільки зарплата залишається основним джерелом доходів сільського

населення, його матеріальний добробут при цьому погіршується;

– порівняння оцінки населенням своїх грошових доходів показало істотну відмінність у рівні потреб: сільське населення має значно менші потреби в коштах для забезпечення достатнього (за самооцінкою) рівня добробуту порівняно із міським;

– порівняння самооцінки рівня життя населення показало, що сільські жителі більше, ніж міські, страждають від майже всіх проявів бідності та депривації;

– суб'єктивна оцінка добробуту молоддю показала, що сільські жінки мають більш високий ступінь задоволеності життям, ніж міські, що пояснюється більш скромними потребами перших.

Оцінка поточної ситуації в аграрному секторі з позиції рекомендацій Комісії Стігліца свідчить про значну невідповідність між отримуваними економічними результатами та рівнем добробуту тієї частки населення, що їх забезпечує. Якщо цю невідповідність не буде врегульовано, у перспективі можуть виникнути загрози для подальшого успішного розвитку аграрного сектору.

На нашу думку, поглиблена оцінка перспектив розвитку аграрного сектору потребує розроблення та розрахунку інтегрального показника, який би комплексно висвітлював як економічний, так і соціальний добробут суспільства.

Список використаних джерел

1. Пигу А. Экономическая теория благосостояния : в 2 т. / А. Пигу ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1985. – Т. 1. – 1985. – 512 с.
2. Stiglitz J. E. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress [Electronic resource] / J. E. Stiglitz, A. Sen, J. P. Fitoussi. – Access mode : http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf
3. Osberg L. An Index of Economic Well-Being for Selected OECD Countries / L. Osberg, A. Sharpe // Review of Income and Wealth. – 2002. – 48 (3). – P. 291–316.
4. 2005 Environmental Sustainability Index. Benchmarking National Environmental Stewardship [Electronic resource] // Yale Center for Environmental Law and Policy. – Access mode : http://www.yale.edu/esi/ESI2005_Main_Report.pdf
5. 2014 Environmental Performance Index – Full Report and Analysis [Electronic resource] // Yale Center for Environmental Law and Policy. – Access mode : http://issuu.com/yaleepi/docs/2014_epi_report
6. Nordhaus W. Is Growth Obsolete? [Electronic resource] / W. Nordhaus, J. Tobin // Economic Research: Retrospect and Prospect. – Vol. 5. Economic Growth. – Access mode : <http://www.nber.org/chapters/c7620.pdf>
7. Доклад Франции об измерении эффективности экономики и социального прогресса [Электронный ресурс] // Экономический и Социальный Совет ООН. – Режим доступа : unstats.un.org/unsd/statcom/.../2011-35-France-R.pdf
8. Офіційний сайт Держстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з титул. екрана.
9. Report on the Methodology, Organization and Results of a Modular Sample Survey on Labour Migration in Ukraine / Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe. – Budapest; ILO, 2013. – 98 p.
10. Витрати і ресурси домогосподарств України : [стат. зб.] / відп. за вип. І. І. Осипова ; Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013. – 380 с.
11. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів у 2014 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) : доповідь. – К. : Держстат України, 2015. – 11 с.
12. Україна. Мультиіндикаторне кластерне обстеження домогосподарств, 2012 / Держ. служба статистики України [та ін.]. – К. : К.І.С., 2013. – 434 с.